

Аҳмад Фарғоний номидаги
вилоят ахборот-кутубхона маркази
Ўлкашунослик сектори

Сўз дурларин термоқдир иши
Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов

таваллудининг 80 йиллигига

БИБЛИОГРАФИК ШАРҲ

Фарғона – 2016

Халқ – устозим, мен эса – толиб,
Сўз дурларин термоқдир ишим.
Одамларнинг ўзидан олиб,
Одамларга бермоқдир ишим.

Ушбу сатрларни Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов ижодининг бошланишида ёзган. Буюк шоир умрининг охиригача мана шу сатрлардаги тамойилга амал қилиб яшади ва ижод қилди.

Эркин Воҳидов 1936 йилнинг 28 декабря Фарғона вилоятининг Олтиариқ туманида ўқитувчилар оиласида дунёга келди. Шоир иккинчи жаҳон урушида қурбон бўлган отаси, сўнг онаси вафотидан кейин Тошкентдаги тоғаси Соҳибоевлар хонадонида униб-ўсиб вояга етди. Бу оила аъзолари адабиётга, санъатга, умуман, маърифатга ташна одамлар эди, хонадонда тез-тез шоир ва хонандаларнинг мароқли давралари бўлиб турарди. Эркин Воҳидов шахсияти, характерининг шаклланишига оилавий муҳит катта таъсир қилди. Ундаги нафосатга, шеъриятга меҳр шу хонадонда, ана шу давраларда шаклланди. Эркин Воҳидов табиатидаги Шарқ маданияти ва адабиётига чуқур эҳтиром, шарқона одоб-андиша, тавозе, ана шу давра иштирокчилари таъсирида тобланди. Ёш шоир 14-15 ёшида кўлига қалам олиб, ижод уммонига ирмоқ бўлиб қуйила бошлади. 19 ёшида қуидаги сатрларни битди:

Мен жилғаман,
Дарё бўлиб тошгим келади.
Она юртим,
Сенга ўғлон бўлгим келади.
Бугун сенга
Фақатгина шеър бағишладим.

Керак бўлса,

Жонни фидо қилгим келади.

Ўтган аср ўрталарида “иккинчи миллий уйғониш” деб аталган тарихий жараён таъсирида мамлакатимизда янги бир адабий авлод етишиб чиқди. Улар орасида Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов каби буюк истеъдод соҳиблари бор эди.

Шоирнинг йигирма уч ёшида чиқсан “Тонг нафаси” номли биринчи шеърий тўплами миллий шериятимизга янги нафас олиб кирди. Унга тақриз ёзган адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов таъкидлаганидек, ёш шоирнинг ilk машқларида кўпроқ дунёни энди кашф этаётган, ўзининг кашфиётидан ўзи завқланиб, қувончидан бошқаларни хабардор этишга ошиқаётган, ҳаёт бениҳоя гўзал, ноёб неъмат эканини тушуниб келаётган мурғак қалбнинг қувончлари бор. Шоир ижодида некбин рух – ҳаёт мадҳи, севги сурури, фахрифтихор туйғуси етакчилик қилди. Бу хусусият 1969 йилда чоп этилган “Ёшлик девони” китобида ёркин кўринди. Шеъриятимизда севги мавзусининг қайта ҳаёти ғазалнинг жонланишига олиб келди. “Ёшлик девони” шу жараённинг энг жиддий намунаси, шоирнинг улкан ижодий жасоратидир.

Эркин Воҳидов ғазал жанрида кўп шеърлар яратди. Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов Эркин Воҳидов ҳақида: “Мумтоз адабиётимизнинг олтин эшиклари” агадий бекилади, дея каромат қилишаётганда ёш авлод орасида биринчилардан бўлиб Эркин Воҳидов аruzning табаррук остонасида посбон янглиғ пайдо бўлди”, – деб ёзган. Эркин Воҳидов ғазаллари шоирнинг ўз арузи, ўз ғазали шаклига айланганлиги учун ҳам миллий адабиётимизда, шеъриятимизда муҳим ходиса бўлди. Унинг лирикасида мумтоз шеъриятга хос мусиқийлик, оҳангдорлик намоён бўлди.

Тун билан йиғлабди булбул

Ғунча ҳажри доғида.

Кўз ёши шабнам бўлиб

Қолмиш унинг япроғида.

Нихоятда гўзал, мангуликка муҳрланиб қолган беназир ҳолат, жараённинг бу қадар нафис, чиройли, сирли-сехрли оҳангларга йўғрилган ифодасини “Ёшлиқ девони”дагина учратиш мумкин. Эркин Воҳидов мумтоз адабиётимизнинг минг йиллик гўзал ва бой анъаналарини янги поғонага кўтарган фалсафий шоир. Таниқли адабиётшунос олима Турсуной Содикованинг “Эл устозим” номли китобида шоир ижодидаги Алишер Навоий анъаналаридан фойдаланганлиги ҳақида батафсил баён қилинган.

Эркин Воҳидовнинг 60-йилларда бошқа жанрларда яратган асарлари ҳам эл орасидаnihоятда машҳур бўлиб кетди. Бевосита шоир шахсий ҳаёти, таржимаи ҳоли – фашизмга қарши уруш қурбони бўлган ўз отаси ҳақидаги “Нидо” достони лирик қаҳрамонининг қалб садоси, андуҳлари, Абдулла Қаҳҳор ёзганидек, миллион-миллион кишиларнинг нидоси, урушга нафрати, урушда ҳалок бўлганлар хотирасига эҳтиром каби янгради.

Эркин Воҳидов асарларининг мавзу, маъно доираси кенг. Унинг ижодида Ватан, халқ тарихи, тақдири тасвири, она юрти, унинг бой, шонли тарихи билан фахрланиш туйғуси муҳим ўрин тутади. Бу туйғу, айниқса, “Ўзбегим” қасидасида ўзининг ёрқин ифодасини топди. Ўша йилларда “Ўзбегим” қасидаси шоир шеъриятининг энг авж палласи бўлган. Дарсликлардан жой олган бу асар миллатнинг шаъни-ғурури топталган, тарих дарсликларида халқимизнинг шонли ўтмиши қора бўёқлар билан бўялган, ҳар тонгда куйланадиган давлат мадҳияси улуғ отага, партияга ҳамду санолар билан бошланадиган замонларда кечмишнинг шонли сахифаларини

улуғловчи “Ўзбегим” қасидаси ғайрирасмий миллий мадхияга айланди. Шу тариқа “Ўзбегим” 60- йиллари бирин-кетин чоп этилган бешта шеърлар тўплами, “Нидо”, “Палаткада ёзилган достон”лардаги ижодий изланишларнинг муайян якуни бўлди. Қасидани ўқир экансиз ўзбекнинг “Помиру Тяньшонга тенгдош”, “Минг асрлар ичра пинҳон” тарихи бирма-бир кўз олдингиздан ўтади.

Йиллар ўтган сари Эркин Воҳидов ижодида фикрлар уфқи кенгайиб, ҳис-туйғулар тобора сержило бўлиб борди. Шоир ўз асрига мос, факат миллатнинг эмас, бутун оламнинг шавқини, дардини ўзида мужассам этадиган шеърлар ёзишни орзу қилди. Бу орзу ва изланишлар самараси 70-80 йилларда яратилган “Тирик сайёralар”, “Шарқий қирғоқ”, “Куй авжида узилмасин тор”, “Яхшидир аччик ҳақиқат” каби тўпламлардан жой олган шеъларида, “Рухлар исёни”, “Истамбул фожиаси” достонларида яққол кўринди. Бу асарлардаги ҳар бир сўз, ҳар бир сатрда инсоният қисматидан безовта қалб кечинмалари, замон тақдирига жавобгарлик ҳисси билан ураётган юрак ҳаяжонлари ловуллаб туради. Шоирнинг “Инсон”, “Сирдарё ўлани”, “Арслон ўйнатувчи” каби ўткир фуқаролик руҳи йўғрилган достон ва шеърлари XX аср миллий шеъриятининг нодир намуналари қаторидан жой олди.

Инсон ўз Ватанида озод ва эркин бўлсагина баҳтли ҳисобланади. Шунинг учун ҳам шоир шўролар тузумидаги таъқибларга қарамай, она юртини озодлик сари етакловчи ақлли, тадбиркор даҳоларни орзу қилган. Ўзбек халқи бундай даҳоларни тарбиялаб, етказа олишини қалбан ҳис қилган, ишонган.

Куллук қил, демасман,
Юрт тупроғин ўп,
Унга қуллар эмас, фидолар керак.
Уни сену мендек шоирлари кўп,

Буюк элга энди даҳолар керак.

Шоирнинг бирдан бир орзуси – она юртини озод ва ҳур кўриш бўлиб, бу ғоя унинг барча шеърлари-ю “Ўзбегим” қасидаси ва достонлари мағзига сингдирилган.

1979 йили ёзиб тугатган “Рухлар исёни” достонида миллий истиқлол тўғрисида сўз очиш асло мумкин бўлмаган бир замонда муаллиф декорацияни Ҳинд элига кўчириб, шоир Назрул Ислом тимсоли орқали ўз она юртида эрк, озодлик йўлига ҳаётини тиккан Қодирий, Чўлпон, Фитратлар қисматига ишора этади. Ривояту, ҳикоятлар орқали шахс эрки ғоясини умуминсоний миқёсларда туриб ифодалайди. Хусусан, унинг “Рухлар исёни”, “Истамбул фожиаси” каби достонлари ўзининг бадиий баркамоллиги, ўткир драмматик хусусияти билан алоҳида ажралиб туради.

Эркин Воҳидов шеърлари биринчи галда шоирнинг ўзи учун энг ардоқли, дил қаъридан сизиб чиққан шахсий кечинма-туйгулар ҳосиласидир. Айни пайтда ана шу шахсий кечинмалар кўпчилик учун ҳам қадрли ва тушунарлидир. Эркин Воҳидов шеърлари коғозда қолиб кетадиган сатрлар эмас, улар тиллардан дилларга кўчиб, муқим жой олган етук шеъриятдир. Филология фанлари доктори Ҳамидулла Болтабоев Эркин Воҳидов шеърияти ҳақидаги мақолаларни жамлаб, “Сўз сехри” китоби кўринишида китобхонларга тақдим этди.

Шоирнинг 80-йиллар охири 90-йиллар бошларида ёзган шеърлари “Яхшидир аччиқ ҳақиқат” тўпламига киритилган. Бу шеърларда руҳий эркинлик тўла намоён бўлган. Бу ниҳоятда муҳим фазилат. Бусиз чинакам бадиий кашфиётлар дунёга келиши мумкин эмас. Етмиш йил давомида миллий шеъриятимиз, ижодкорларимиз ҳукмрон мафкура, сиёsat тазиёқида бўлиб келди. Фақат истиқлол арафасига келиб, шоирларимизда руҳий эркинлик тўла намоён бўла бошлади.

Эркин Воҳидовнинг шу давр маҳсули саналмиш “Ватан умиди” шеърида шундай сатрлар бор:

Агарчи исмим Эркин,

Эрки йўқ, банди кишан бўлдим.

Кўзим боғлик, дилим боғлик,

Тилим йўқ, бесухан бўлдим.

У бор овоз билан “Бас, етар ёлғон саодат, ёлғон эрк, ёлғон ватан!” дея ҳайқирди.

Эркин Воҳидовнинг истиқлол йилларидағи шеърлари топталган миллий қадриятимизни тиклаш, ўзини топиш, ўзлигини танишдек мashaққатли йўл ғоят шарафли эканини яна бир бор тасдиқлайди. Адабиётшунос олим Умарали Норматов “Ижод сехри” китобида Эркин Воҳидов шеъриятининг ўзига хос томонларини ёритиб берган.

Эркин Воҳидов ижодида Ватанни, туғилиб ўсган эл-юртни эъзозлаш, ўлкамизнинг гўзал, фусункор табиатини тасвиrlаш, уни мадҳ этиш алоҳида ўрин эгаллайди, у туғилган маскани Фарғона билан ифтихор этган.

Бу ватанда бир макон бор,

Мен учун бир донадир.

Кўҳна Туркистон садаф бўлса,

У ер дурдонадир.

Ким парихона деб айтар,

Ким учун Парконадир,

Аҳли шеър таърифида

Уйқудаги жононадир,

У менинг уйғоқ диёrim

Ўқтаму мардонадир,
Масканим Фарғонадир,
Фарғонадир, Фарғонадир.

Эркин Воҳидов шеъриятининг муҳим бир қиррасини қувноқ қаҳқаҳа, самимий сатира ва юмор ташкил этади. Ҳаётда шоир ниҳоятда қувноқ, дилкаш инсон бўлган; у ҳар қандай қалтис дақиқаларда топқирлик ва ҳозиржавоблик, ҳазил ва юмор билан вазиятдан чиқиб кета оладиган сўз устаси бўлган. Адибнинг ҳажвий асарлари ва шоир ҳаётида юз берган воқеалар ҳақида Умарали Норматовнинг “Ижод сехри” китобида батафсил баён қилинган. Адибнинг “Манфаат фалсафаси”, “Сен менга тегма”, “Донишқишлоқ латифалари” каби шеърларида ҳам комил инсон учун кураш муаммоси бош ғоя сифатида намоён бўлади.

Эркин Воҳидов бир қатор ажойиб драматик достонлар муаллифи. У моҳир драматург. Адибнинг “Ойжамол”, “Олтин девор” каби драматик асарлари машҳур бўлиб кетган. Бу асарлар кўп йиллардан буён ўзбек миллий драма театри сахнасида ўйналиб, томошабинлар олқишига сазовор бўлган. “Театр” журналининг 2006 йил 6-сонида журналист Эркин Усмоновнинг “Олтин девор” қандай яратилган эди?..” номли мақоласида комедиянинг яратилиш тарихи ҳақида сўз боради.

Эркин Воҳидов оташин публицист ва адабиётшунос сифатида ҳам самарали ижод қилди. “Шоиру, шеъру, шуур” номли китобда адибнинг адабий ўйлари ва фикрлари жамланган. Шу билан бирга у моҳир таржимон сифатида С.Есенин, М.Светлов, А.Блок, Р.Ҳамзатов каби истеъоддли шоирларнинг шеъларини ўзбек тилига таржима қилди. Унинг таржима соҳасидаги маҳорати жаҳон адабиётининг шоҳ асарларидан бири буюк немис шоири Гётенинг “Фауст” асари таржимасида юқори чўққига кўтарилди.

Халқимизнинг ардоқли фарзанди, беназир шоири Эркин Воҳидовнинг элига муҳаббати баланд эди. Мана шу хусусият уни кенг кўламли ижодкор: шоир, адиб, публицист, драматург, таржимон сифатида халққа танидти, севимли қилди. Ҳассос лирик шоир умрбод халқ дарди ва ташвиши билан яшади, ижод қилди. Унинг хотиралари, кузатувлари ва ҳаётида юз берган воқеалар ”Дил тубига чўккан лаҳзалар” китобида ўз аксини топди.

Эркин Воҳидов бундан кўп йиллар муқаддам:

Шоирлик – бу ширин жондан кечмакдир,

Лиммо-лим фидойилик жомин ичмакдир.

Шоирлик – жигарни минг пора этмак,

Бағир қони билан сатрлар битмак.

Ўзини томчи-томчи, зарра ва зарра

Элга қурбон қилиб, энг сўнгги карра –

Армон билан демак: “Эй она юртим,

Кечир хизматингни қилолмай ўтдим...

– деб ёзган эди. Шоирнинг улкан адабий меросидан баҳраманд бўлиш асносида айтиш мумкинки, Эркин Воҳидов “Лиммо-лим фидойилик жомини ичганлиги” ва бу йўлда намуна кўрсатганлиги учун, халқимизга сидқидилдан хизмат қилғанлиги учун “Ўзбекистон халқ шоири” ва “Ўзбекистон Қаҳрамони” фахрий унвонларига сазовор бўлди, “Дўстлик” ва ”Буюк хизматлари учун” орденлари билан мукофотланди. Халқимизнинг севимли шоири Эркин Воҳидов 2016 йилнинг 30 майида 79 ёшида бу дунёни тарқ этди.

Атоқли шоир Эркин Воҳидов 80 ёш бўсағасида саккиз жилдга жо этилган мукаммал асарларини ўз қўли билан кўркам китоблар ҳолида тайёрлаб, келажак авлодларга ҳадя этди. Беназир шоир яратган ушбу асарлар қўшиқларда,

китобхонлар қалбидан яшайды. Буюк қалб сохиби Эркин Воҳидов хотирамизда ҳамиша барҳаёт бўлиб қолади.

Фойдаланган адабиётлар:

Воҳидов Э. Дил тубига чўккан лаҳзалар: Қисса. – Т. : Шарқ, 2013. – 128 б.

Шеъриятда сеҳр сохиби: Э.Воҳидов шеъриятига бир назар // Норматов У. Ижод сеҳри. – Т. : Шарқ, 2007. – Б. 127-136.

Шоир табассуми // Норматов У. Ижод сеҳри. – Т. : Шарқ, 2007. – Б. 162-173.

Сўз сеҳри: Эркин Воҳидов ҳаёти ва ижодига чизгилар / Нашрга тайёрловчи ва сўз боши муаллифи Ҳ. Бол-табоев. – Т. : Давлат илмий нашриёти, 2006. – 136 б.

Воҳидов Э. Ишқ савдоси. Сайланма. Ж. 1. – Т.: Шарқ, 2000. – 416 б.

Содикова Т. Эл устозим. – Т. : Маънавият, 1997. – 64 б.

Воҳидов Э. Шоиру шеъру шуур: Адабий ўйлар. – Т.: Ёш гвардия, 1987. – 224 б.

Усмонов Э. “Олтин девор” қандай яратилган эди?.. // Театр. – 2006. – № 6. – Б. 24-28.

Тузувчи:

С. Юсупова